

Sygn. akt IV Ca 418/19

POSTANOWIENIE

Dnia 16 października 2019 r.

Sąd Okręgowy w Płocku IV Wydział Cywilny Odwoławczy

w składzie następującym :

Przewodniczący: Sędzia Renata Wanecka (spr.)

Sędzia Małgorzata Michalska

Sędzia Waław Banasik

Protokolant: Katarzyna Lewandowska

po rozpoznaniu w dniu 16 października 2019r. na rozprawie w P.

sprawy z wniosku W. S.

z udziałem Gminy R.

o stwierdzenie nabycia spadku

na skutek apelacji uczestnika

od postanowienia Sądu Rejonowego w Płocku z 7 grudnia 2018 r.

sygn. akt I Ns 454/17

postanawia:

zmienić zaskarżone postanowienie w punkcie 1 i stwierdzić, że spadek po L. S. zmarłym 15 lutego 2016 r. na podstawie testamentu z 1 stycznia 2014 r. nabyła z dobrodziejstwem inwentarza Gmina R. w całości.

Sygn. akt IV Ca 418/19

UZASADNIENIE

Postanowieniem z 7 grudnia 2018r. Sąd Rejonowy w Płocku stwierdził, że spadek po L. S., synu J. i T., zmarłym 15 lutego 2016r. w P., ostatnio stale zamieszkałym w S., gm. R. na podstawie ustawy nabył z dobrodziejstwem inwentarza brat W. S. w całości oraz nakazał pobrać od W. S. na rzecz Skarbu Państwa – Sądu Rejonowego w Płocku kwotę 2.065,40 zł tytułem zwrotu kosztów sądowych.

Sąd Rejonowy ustalił:

L. S. zmarł 15 lutego 2016 r. w P., stale przed śmiercią mieszkał w miejscowości S., gmina R..

L. S. zmarł jako rozwiedziony. Nigdy miał dzieci. Rodzice spadkodawcy zmarli przed nim, ojciec J. S. w 1995 r., matka T. S. w 1997 r. Spadkodawca miał jedyne brata - wnioskodawcę W. S.. Żaden ze spadkobierców nie zrzekł się dziedziczenia, nie przyjmował ani nie odrzucał spadku po zmarłym. Nikt nie został uznany za niegodnego dziedziczenia.

L. S. w dniu 1 stycznia 2014 r. sporządził własnoręczny testament własnoręczny opatrzony jego podpisem. Oświadczył, że „cały swój majątek ruchomy i nieruchomy to znaczy dom, cała działka (...) ze wszystkim samochód, pieniądze, akcje w banku w razie śmierci przekazuje na cele społeczne to znaczy na przedszkola, żłobki, na potrzeby dzieci”. Ponadto spadkodawca napisał; „jestem (...) i upoważniam Urząd Gminy do sprzedaży lub innej formy na cele wymienione”. Oryginał testamentu został przekazany przez Dyрекcję Wojewódzkiego Szpitala (...) w P. do Sądu Rejonowego w Płocku I Wydziałowi Cywilnemu. W dniu 11 kwietnia 2016 r. dokonano otwarcia i ogłoszenia testamentu.

L. S. przed śmiercią chorował przewlekle na niewydolność nerek i kardiomiopatię nadciśnieniową. W przeszłości nadużywał alkoholu. Był wielokrotnie hospitalizowany i leczony hemodializą. W 2011 r. spadkodawca przeszedł przeszczep nerki. Spadkodawca nigdy nie był leczony psychiatrycznie, nie stwierdzono u niego objawów zaburzeń psychicznych. Przejawiał jednak zachowania ekscentryczne, dziwaczne, niezrozumiałe, nieadekwatne np. zajeżdżał rowerem drogę sąsiadom bez powodu, uciekał oknem, tłukł rowerem o asfalt, wkładał sobie rękę do spodni w obecności sąsiadki, wyszedł z kościoła podczas pogrzebu konkubiny. Ponadto był porywczy i impulsywny, ujawniał zachowania agresywne, np. chciał pobić lub wyzywał sąsiadów. Jednocześnie potrafił zachowywać się w sposób dostosowany, komunikatywny, nawiązać relacje, rozmawiał z sąsiadami na tematy ogólne, prowadził gospodarstwo domowe, pozostawał w związku konkubentkim. Posiadał zmienne samopoczucie oraz objawy zaburzeń osobowości.

L. S. 1 stycznia 2014r. miał zachowaną zdolność do świadomego i swobodnego powzięcia decyzji i wyrażenia woli.

Dokonując oceny prawnej, Sąd I instancji podniósł, że wniosek W. S. o stwierdzenie nabycia spadku po L. S. na podstawie ustawy zasługiwał na uwzględnienie.

Postępowanie o stwierdzenie nabycia spadku ma na celu ustalenie, w jakiej dacie osoba wskazana we wniosku jako spadkodawca zmarła oraz kto i na jakiej podstawie jest jej spadkobiercą. Sąd jest związany wnioskiem tylko co do określenia osoby spadkodawcy, o tym zaś, kto dziedziczy spadek, orzeka z urzędu. W myśl art. 670 kpc, w toku postępowania o stwierdzenie nabycia spadku sąd bada czy spadkodawca pozostawił testament. Jeśli testament zostanie złożony, sąd dokonuje jego otwarcia i ogłoszenia.

Sąd przypomniał, że zgodnie z treścią art. 924 kc, spadek otwiera się z chwilą śmierci spadkodawcy. Natomiast w myśl art. 925 kc, spadkobierca nabywa spadek z chwilą otwarcia spadku. Zgodnie z art. 926 § 1 kc powołanie do spadku wynika z ustawy albo z testamentu.

Ustawa daje pierwszeństwo porządkowi dziedziczenia określonego przez spadkodawcę w testamencie. Testament należy do czynności prawnych formalnych. Stosownie do treści art. 949 § 1 kc spadkodawca może sporządzić testament w ten sposób, że napisze go w całości pismem ręcznym, podpisze i opatrzy datą. Wymagania ustawowe ograniczone są do: własnoręcznego spisania treści testamentu, podpisania sporządzonego pisma i opatrzenia go datą. Forma testamentu jest formą ad solemnitatem. Jakikolwiek uchybienia przepisom regulującym formę powodują nieważność sporządzonego testamentu (art. 958 kc).

Sąd Rejonowy wskazał, że uczestnicy postępowania w sprawie mniejszej co do zasady nie oponowali faktowi, iż spadkodawca L. S. sporządził 1 stycznia 2014 r. własnoręcznie dokument zatytułowany jako testament, opatrzył go datą i podpisał. Wnioskodawca W. S. na rozprawie w dniu 29 stycznia 2018 r. stwierdził, że nie kwestionuje, iż testament jest podpisany przez swojego brata własnoręcznie. Treść została też napisana raczej przez niego. Elementem spornym stała się natomiast kwestia, czy osoba spadkobiercy została w powyższym testamencie wskazana w sposób precyzyjny, pozwalający na jej dokładne określenie, albowiem spadkodawca w swoim rozporządzeniu testamentowym przekazał swój cały majątek na cele społeczne, to znaczy na przedszkola, żłobki, na potrzeby dzieci. Okolicznością, która wymagała w sprawie kategorycznego ustalenia był również stan świadomości spadkodawcy w chwili spisania testamentu.

Jeżeli chodzi o stan świadomości spadkodawcy w chwili sporządzenia testamentu, to Sąd I instancji nie miał w tej kwestii wątpliwości, zważywszy na wnioski z opinii biegłego psychiatry, z której wynika, że L. S. w dniu 1 stycznia 2014r. miał zachowaną zdolność do świadomego i swobodnego powzięcia decyzji i wyrażenia woli.

Mimo to, w ocenie Sądu Rejonowego sporządzony testament jest bezskuteczny. Wprawdzie w doktrynie prezentowany jest pogląd, iż art. 959 kc daje spadkodawcy możliwość powołania wybranej przez siebie osoby na spadkobiercę i jednocześnie nie nakłada takiego obowiązku, a co za tym idzie, dopuszczalne jest sporządzenie aktu ostatniej woli bez ustanowienia spadkobiercy (tak: Kodeks cywilny Komentarz pod red. dr hab. Konrada Osajdy). Jest to jednak stanowisko odosobnione. Większość doktryny przyjmuje bowiem, że wadliwość ustanowienia spadkobiercy, która może polegać bądź na nieprawidłowym oznaczeniu spadkobiercy (nie da się ustalić, kim jest spadkobierca) lub powołaniu na spadkobiercę osoby, która nim być nie może np. osoby, która nie żyje w chwili otwarcia spadku, rodzi skutek w postaci bezskuteczności całego testamentu (tak m. in. E. S. - B. , Komentarz. Spadki 2011).

Dlatego też Sąd I instancji podkreślił, że osoba spadkobiercy musi być przez testatora określona w sposób umożliwiający indywidualizację tego podmiotu. Jako wystarczające należy ocenić takie określenie osoby spadkobiercy, które pozwala zidentyfikować go w sposób niebudzący wątpliwości. (Gudowski Jacek, Skowrońska-Bocian Elżbieta, Wierciński Jacek, Kodeks cywilny. Komentarz. Tom VI. Spadki, wyd. II). Możliwe jest też wskazanie spadkobiercy w sposób opisowy, byleby tylko ustalenie spadkobiercy nie budziło wątpliwości (E. F., Oznaczenie (określenie) osoby spadkobiercy w testamencie, PS 2004, nr 2, s. 55).

Ponadto Sąd podniósł, że zgodnie z aprobowanym stanowiskiem doktryny nie jest dopuszczalne ustalenie osoby spadkobiercy w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku (E. Skowrońska-Bocian, J. Wierciński (w:) J. Gudowski, Kodeks cywilny, t. IV, s. 178). Należy przyjąć, iż jeżeli osoba spadkobiercy nie zostanie wskazana w testamencie bądź też kryteria określenia osoby spadkobiercy są tego rodzaju, że uniemożliwiają jego identyfikację, mamy do czynienia z bezskutecznością testamentu.

W przekonaniu Sądu Rejonowego, na gruncie niniejszej sprawy należy stwierdzić, iż oznaczenie spadkobiercy budzi uzasadnione wątpliwości. Nie jest możliwe ustalenie konkretnej placówki, czy też kilku placówek (ich nazw, adresów, opisów), które wolą testatora dziedziczyłyby spadek po zmarłym.

Sąd podniósł, że Gmina R. w złożonej odpowiedzi na wniosek powołała się na klauzulę in favorem testamenti z art. 948 kc, która pozwoliłaby utrzymać rozrządzenia spadkodawcy w mocy i nadać im rozsądną treść. Stosownie do treści tego przepisu, testament należy tak tłumaczyć, ażeby zapewnić możliwie najpełniejsze urzeczywistnienie woli spadkodawcy. Jeżeli testament może być tłumaczony rozmaicie, należy przyjąć taką wykładnię, która pozwala utrzymać rozrządzenia spadkodawcy w mocy i nadać im rozsądną treść. Jednak, jak podkreśla się w orzecznictwie, określenie osoby spadkobiercy w drodze wykładni testamentu jest możliwe wtedy, gdy w testamencie zawarto jednoznaczne kryteria, pozwalające ustalić wolę spadkodawcy w sposób niebudzący wątpliwości, co – zdaniem Sądu I instancji - nie ma miejsca w niniejszym stanie faktycznym (zob. postanowienie SN z 13 czerwca 2001 r., II CKN 543/2000, LexisNexis nr (...), OSNC 2002, nr 1, póź. 14).

Ponadto Sąd wskazał, iż testator upoważnił Urząd Gminy R. do sprzedaży całego majątku na cele wymienione. Stanowi to upoważnienie do spieniężenia pozostawionego majątku i przeznaczenia go zgodnie z treścią testamentu „na cele społeczne to znaczy na przedszkola, żłobki, na potrzeby dzieci.” Sąd Rejonowy stoi na stanowisku, że w ten sposób Urząd Gminy R. został treścią testamentu niejako upoważniony do pośredniego wskazania spadkobiercy lub spadkobierców poprzez zdecydowanie, jakim placówkom przekazać majątek testatora. Tymczasem spadkodawca nie może upoważnić osoby trzeciej do wskazania spadkobiercy. Wynika to ze ściśle osobistego charakteru testamentu, gdyż wszelkie rozrządzenia muszą stanowić przejaw woli spadkodawcy, a nie innej osoby. Możliwość pozostawienia wyboru spadkobiercy innej osobie stoi w sprzeczności z tą zasadą. Niedopuszczalne jest udzielenie w akcie ostatniej woli pełnomocnictwa do powołania spadkobiercy.

Z tych przyczyn, Sąd I instancji uznał sporządzony przez L. S. testament holograficzny za bezskuteczny. Jednocześnie wskazał, że w przypadku gdy spadkodawca sporządził testament, który okazał się nieważny lub bezskuteczny następuje dziedziczenie ustawowe co do całości spadku, (art. 926 § 2 kc).

Zgodnie z porządkiem dziedziczenia ustawowego, określonym w kodeksie cywilnym, w braku zstępnych i małżonka spadkodawcy cały spadek przypada jego rodzicom w częściach równych (art. 932 § 2 kc). Jeżeli jedno z rodziców spadkodawcy nie dożyło otwarcia spadku, udział spadkowy, który by mu przypadł, przypada rodzeństwu spadkodawcy w częściach równych (art. 932 § 4 kc). Rodzice spadkodawcy L. S. zmarli przed nim, stąd też spadek w całości na podstawie ustawy nabył brat spadkodawcy - W. S., o czym sąd orzekł w pkt. 1 sentencji.

O kosztach Sąd orzekł na podstawie art. 510 § 2 kpc, zgodnie z którym jeżeli uczestnicy są w różnym stopniu zainteresowani w wyniku postępowania lub interesy ich są sprzeczne, sąd może stosunkowo rozdzielić obowiązek zwrotu kosztów lub włożyć go na jednego z uczestników w całości. To samo dotyczy zwrotu kosztów postępowania wyłożonych przez uczestników. Stosując tę zasadę w zakresie rozstrzygnięcia o kosztach sądowych, Sąd nakazał pobrać od wnioskodawcy na rzecz Skarbu - Państwa Sądu Rejonowego w Płocku kwotę 2.065,40 zł.

Apelację od postanowienia złożyła Gmina R., zaskarżając je w punkcie 1 i zarzuciła naruszenie prawa materialnego, tj. art. 948 § 1 i 2 kc poprzez jego niezastosowanie w stosunku do testamentu spadkodawcy z 1 stycznia 2014r. i co za tym idzie, przyjęcie, że ww. testament nie zawiera oznaczenia spadkobiercy. Mając powyższe na uwadze, apelująca wniosła o zmianę zaskarżonego orzeczenia i stwierdzenie, że spadek po L. S., zmarłym 15 lutego 2016r. w P., nabyła z mocy testamentu Gmina R., z dobrodziejstwem inwentarza.

Sąd Okręgowy zważył, co następuje:

Apelacja zasługuje na uwzględnienie.

Sąd Okręgowy akceptuje ustalenia faktyczne Sądu I instancji i przyjmuje je za własne. Nie podziela natomiast jego oceny prawnej, która doprowadziła Sąd I instancji do wniosku, że testament L. S. jest bezskuteczny.

Sąd II instancji zgadza się z zarzutem apelującej, że Sąd powinien w tym wypadku zastosować art. 948 kc. W myśl jego treści, testament należy tak tłumaczyć, ażeby zapewnić możliwie najpełniejsze urzeczywistnienie woli spadkodawcy. Jeżeli testament może być tłumaczony rozmaicie, należy przyjąć taką wykładnię, która pozwala utrzymać rozrządzenia spadkodawcy w mocy i nadać im rozsądną treść.

Nie ma wątpliwości, że oświadczenie woli L. S. cechuje się wolą testowania (animus testandi). Świadczy o tym sama treść oświadczenia i użyte w nim sformułowanie „w razie śmierci przekazuję” oraz sam tytuł „testament”. Spadkodawca sporządził go w szpitalu na półtora miesiąca przed śmiercią. Zapewne miał świadomość złego stanu zdrowia, zatem potrzeba uregulowania swojej sytuacji majątkowej w tych okolicznościach była jak najbardziej zrozumiała. L. S. był osobą samotną, zaś stosunki z najbliższym krewnym, tj. bratem W. S. nie były zbyt zażyłe. Pominięcie jego osoby w testamencie nie wydaje się w tych okolicznościach irracjonalne.

Testament L. S. jest ważny. Ewentualne wątpliwości co do stanu świadomości spadkodawcy były przedmiotem oceny Sądu Rejonowego. Z opinii biegłej specjalisty psychiatry K. P. wynika, że spadkodawca w dacie sporządzenia testamentu miał zachowaną zdolność do świadomego i swobodnego powzięcia decyzji i wyrażenia woli. Uczestnicy postępowania nie zgłosili zastrzeżeń do opinii, a Sąd również oparł na niej swoje ustalenia uznając, że jej wnioski są przekonujące.

Zgodnie z art. 948 § 1 testament należy tłumaczyć tak, aby zapewnić możliwie najpełniejsze urzeczywistnienie woli spadkodawcy. Reguła ta wskazuje na konieczność odejścia od ogólnych zasad wykładni oświadczeń woli opartych na kryteriach obiektywnych (art. 65 § 1 kc) w takim zakresie, w jakim jest to niezbędne do urzeczywistnienia subiektywnej woli testatora.

O tym, że wolą spadkodawcy było powołanie do dziedziczenia Gminy R. świadczy przede wszystkim druga część testamentu, w której wyjaśnia on motywy takiego, a nie innego rozrządzenia swoim majątkiem na wypadek śmierci, mianowicie: „Cały majątek znajduje się w S.. Jestem (...) i upoważniam Urząd Gminy do sprzedaży lub innej formy na cele wymienione”. Wcześniej L. S. oświadczył, że „ (...) cały swój majątek przekazuję na cele społeczne, to znaczy na przedszkola, żłobki na potrzeby dzieci”. W ocenie Sądu Okręgowego fakt, iż spadkodawca nie zawarł takiego sformułowania, jak: „czynię swoim spadkobiercą Gminę R.”, powołuję do dziedziczenia (...), nie wyklucza takiej woli. Gdyby L. S. użył tego rodzaju zwrotów, nie byłoby potrzeby dokonywania wykładni testamentu. Rację ma Sąd Rejonowy, że treść testamentu nie jest jednoznaczna, a jej literalna wykładnia może wskazywać, że spadkobiercą miałyby być bliżej nie określone żłobki i przedszkola.

Właśnie w takiej sytuacji Kodeks cywilny nakazuje stosować zasadę tzw. życzliwej interpretacji (favor testamenti) – art. 948 § 2 kc. Z kilku możliwych tłumaczeń należy wybrać takie, które pozwala na utrzymanie rozrządzeń w mocy. Jeżeli w każdym wypadku testament pozostaje ważny, należy wybrać najodpowiedniejszą, najrozsądniejszą wykładnię. U podstaw tej reguły leży domniemanie, że testator nie zamieszczałby rozrządzenia sprzecznego ze zdrowym rozsądkiem.

Zdaniem Sądu II instancji, nie ma wątpliwości, że spadkodawca na wypadek śmierci chciał rozrządzić swoim majątkiem na cele społeczne. Przekonanie, że taki cel zostanie osiągnięty dzięki powołaniu do spadku Gminy R., jest uzasadnione. Natomiast fakt, że L. S. posłużył się zwrotem „upoważniam Urząd Gminy do sprzedaży lub innej formy na cele wymienione”, nie oznacza, że nie wskazał spadkobiercy. Taką wykładnię testamentu wzmocnia też okoliczność, że na terenie gminy R. znajdują się przedszkola czy żłobki, które nie mają zdolności prawnej, są jednostkami organizacyjnymi Gminy R..

O tym, że wola testatora była tak właśnie odczytywana, świadczą również zeznania żony wnioskodawcy – M. M. (1), która zeznała: „Mąż wniósł wniosek, bo chce przejąć posiadłość po swoim bracie, a on przepisał to testamentem na Urząd Gminy w R..” (k: 109).

Podsumowując, Sąd Okręgowy stoi na stanowisku, że życzliwa wykładnia testamentu L. S. pozwala uznać, że intencją spadkodawcy było powołanie do dziedziczenia Gminy R., ta z kolei powinna przeznaczyć uzyskane w ten sposób środki, na cele społeczne, tj. na przedszkola, żłobki znajdujące się na terenie tej gminy, na potrzeby dzieci.

Mając powyższe na uwadze, Sąd Okręgowy zmienił zaskarżone postanowienie w punkcie 1 i stwierdził, że spadek po L. S. na podstawie testamentu z 1 stycznia 2014r. nabyła w całości Gmina R. z dobrodziejstwem inwentarza, stosując art. 949 kc w zw. z art. 948 § 2 kc w zw. z art. 1023 § 2 kc.

Z tych wszystkich względów, Sąd II instancji orzekł na podstawie art. 386 § 1 kpc.

W. B. R. M. M.

ZARZĄDZENIE

odpis postanowienia z uzasadnieniem doręczyć (...)

12 listopada 2019r.

R. W.